

רועי חסן, אין זיכרון אחר, אחוזת בית 2018, 150 עמ'

כמו משוררים צעירים אחרים מבני דורו, גם המשורר רועי חסן (יליד 1983, חדרה), מחברם של שני ספרי השירה המהפכניים, הכלבים שנבחו בילדותנו היו חסומי פה (2014), הוצאת סנונית, עורך: שלומי חתוכה) וזהב אריות (2016, כנ"ל, עורך: רון דהן), מיהר לפנות אל הפרוזה, ז'אנר הכתיבה הפופולרי יותר בימינו,

ופרסם לא מכבר את קובץ הסיפורים אין זיכרון אחר (עורכת: ג'וליה פרמנטו). שלא כמו המשוררים הפוסחים על שני הסעיפים הללו, חסן לא מסתיר את נטייתו הטבעית ובראיון לאינס אליאס הסביר: "השירה אצלי הרבה יותר טבעית. כתיבת פרוזה לא קלה לי... אני לא מרגיש שהיא חיה בי כמו השירה. השירה היא חלק ממני" ('הארץ' גלריה, 31.8.2018). האמת מעט שונה ואף מורכבת יותר, אך קודם שאעסוק בה, ברצוני לעמוד על סוגיית ההתקבלות של קובץ הסיפורים החדש, שהיא מרתקת מאין כמוה. אינני זוכר מקרה שבו נעשה עוול ביקורתי כמו שנעשה לקובץ הסיפורים שלפנינו.

עם צאתו לאור התברג הספר באופן חסר תקדים ברשימות רבי המכר, אך אז מיהרה הביקורת השמרנית והממוסדת לקטול אותו והוא נעלם מהן, משאיר את תיאורי הבישול היפהפיים שבו ואת תיאורי האלימות הקשים שלו, ליודעי ח"ן בלבד. המרחק בין מה שנכתב בביקורות המרכזיות שקראתי על הספר הזה לבין מה שיש בספר עצמו הוא כמו המרחק בין מזרח למערב. כך למשל טענה ענת עינדה כי הסיפורים הקצרים של חסן בוסריים ונימקה זאת בכך שחסרה לגיבוריו שכבה של תודעה וש"כל דמויותיו מתנסחות במשלב מדובר, בשפה תקינה אבל 'מוכה', בלי פיוט והגבהה" ('דיעות אחרונות', 29.9.2018).

ראשית, הגיוני שקובץ סיפורים ראשון למשורר צעיר יהיה בוסרי אך יש להבדיל בין בוסר שהוא חסר אמנות לבין הבוסר הטוב שמכיל אמנות אמיתית. במקרה של חסן אני טוען שאין בסיפוריו הראשונים בוסר כלל. הם מעולים. שנית, לגבי שכבת התודעה של גיבוריו. למקרא הטענה הזו אין לי אלא לומר שכנראה לא קראנו את אותו הקובץ: הדמויות בסיפורי חסן הן מופרעות, מפתיעות, לא נורמטיביות בשום צורה, סוערות, אלימות, אוהבות, חשות את עצמן במלוא מובן המילה, אקספרסיביות. בדיוק להיפך מטענתה של עינדה. לשיא האבסורד מגיעה טענתה בנוגע לסגנון הכתיבה של הסיפורים. לדבריה, השפה של חסן "לא מציעה חלופה לשונית מוצקה, שפה עם טביעת אצבע, כמו של סמי ברדוגו למשל". באמת? בואו נראה. חסן מציג בקובץ החדש שלו תשעה סיפורים, הכתובים כולם בסגנון שהייתי מכנה אותו היפר-דיאליסטי אקספרסיבי. כמה משמות הסיפורים יכולים להעיד על סגנון הכתיבה הדיבורי

שלהם, שכולל גם לא מעט התפייטויות מבריקות למדי: "חייב לראות קב"ן", "בנאדם יושב לכתוב" ו"את יודעת שאני אוהב אותך?". הסגנון האישי של חסן הוא מובהק ואין לטעות בו. כך לדוגמה, בסיפור "קולכיציין" מספר הגיבור על מחלת המעיים של אביו כך: "השתעשעתי במחשבה על כך שהחיידיק הוא ים תיכוני, כי ים תיכוני זה איך שהילדים האשכנזים בבית הספר קוראים למוזיקה מזרחית. יש מצב שהחיידיק הזה עושה דאוורות דווקא בכטן של אבא שלי בגלל שהוא חולה על עופר לוי" (עמ' 57).

במקרה אחר, בסיפור "בסוף היה ים", מספר הגיבור, שהיה טבח בצבא ושומר בכדוקה ובסיפור הוא עורך מסע טיול יומי אל עבר חוף הים של חדרה, על דודו מוריס ש"פעם בשבוע היה בא אלי לחדר עם שקית גראס ומבקש ממני שאני אעשה לו את הקססה ואגלגל לו ג'וינטים" (עמ' 47). הסיפור "ימים מחורבנים", שבו הגיבור הוא שחקן כדורגל במכבי חדרה הצעירה, נפתח בסצנה מקסימה שבה הוא חוזר מהאימון, "קרוע מעייפות", נכנס למטבח, צופה באמו עומדת מול הכיריים ושורפת חציל ו"פתחתי בגט וריפרתי בפרוסות לימון את בשר הלחם, שאצלנו בבית קוראים לו פִּתְיָה... העמסתי את השקשוקה לתוך הבגט המרופד בלימון כבוש והתחלתי לתת עליו עבודה" (עמ' 81). האם לדוגמאות כאלה ועוד רבות אחרות וטובות בספר אין טביעת אצבע לשונית אישית ברורה ומובהקת? לעשות דאוורות? קססה? לתת עבודה? איזה סופר עברי כותב כך היום? איתן גלס כתב בעיתון 'הארץ' כי הספר של חסן הוא פלקטי ומאכזב, טיזתי, מזויף ומזיע ממאמץ.

לא דובים ולא זבובים! הסיפורים עמוקים, מרתקים לקריאה וכלל לא מאכזבים וקורה בהם משהו מיוחד במינו לדעתי: אם בשיריו חסן משתמש ברגיסטר גבוה ובהשפעות מוזיקליות אמריקאיות כגון היפ-הופ והווי-מטאל, בסיפוריו מוריד חסן את המשלב המוזיקלי בטון אחד ועובר לסווינג ולעתים אף לבלוז.

בניגוד לעמדות המבקרים שחשבו שהוא זונח את המחאה המזרחית לטובת ספרות בורגנית, הוא עושה בדיוק להיפך: הוא מוריד את מילות המחאה הזו, שדווקא כן צצות מעת לעת אך הן לא העיקר בסיפורים, ופשוט מספר את הוויית החיים של ילד, נער, חייל שלמעשה עורך מהצבא בעקבות התפרעות, בשיכון הסלע בחדרה בסוף שנות התשעים ותחילת שנות האלפיים, במיני וריאציות משתנות. לא מדובר ביפה הבלורית והתואר של הספרות האשכנזית הקלאסית לדורותיה כי אם בחייל שרוצה לראות קב"ן, אדם צעיר שעובד כקברן, מחליף את אביו בחנות הירקות השכונתית, שהקפיטליזם הדורסני מאיים לכלותה, מכה את בעל הדירה של אמו משום שצעק עליה כי לא שילמה חודשיים שכר דירה ועוד. זו כתיבה הארד-קור, שהספרות הישראלית לא מורגלת בה ולעתים נדמה שאפילו חסן עצמו נרתע מפניה. הספר מוקדש לאביו, "אהרון חסן, האבא היפה והטוב שלי, רקדן הנצח", ולהקדשה המתפייטת הזו יש אינסוף תמונות ראי הפוכות במהלך הסיפורים עצמם. האב הוא באמת מהדמויות המרכזיות בספר - כל פעם במאפיינים משתנים אחרים - אבל הרבה נצח לא נשאר ממנו: הוא מוכה וחבול מהמציאות האכזרית לעתים של החיים בפריפריה. בסיפור "אורלי קסטל-בלום אחרת" הוא

בסיפוריו מההתייפיויות שלה פעם אחר פעם ומזמין אותנו הקוראים לראות איך באמת נראים החיים בארץ הזאת, וכשיגבור הסיפור הפותח, "חייב לראות קב"ן", מתאר את רצונו הבלתי נשלט לעתים "לרוץ באמוק לתוך קיר... ולנגח בו בעוצמה כזאת שהראש שלי יתנפץ כמו אבטיח שנזרק מקומה חמישית" (עמ' 23), אנחנו מאמינים לו.

מתואר למשל כך: "אבא שלי לא סיים בית ספר, ובכל זאת, את הרברים החשובים באמת הוא לימד אותי. כמו לא לפתח סנטימנטים לחומר. 'בסוף כולם עוזבים את העולם הזה ערומים', הוא חוזר ואומר לי כל הזמן, מזהיר לי שלא אשכח את זה" (עמ' 73). וחסן המספר, שמתגלה כמשמעותי ומוכשר לא פחות מאשר חסן המשורר, אמנם לא שוכח הזה. הוא מפשיט את המציאות

עמיר עקיבא סגל

רחוב רע לב כמעיל עור

יובל גלעד: אירופה, כרמל-עמדה 2018, 56 עמ'

השוטפת את העולם - ברוסיה, בטורקיה, בהונגריה, בכלרוס, בארה"ב ובישראל. הפופולזים המערבי ההולך ומחליף את הנאורות המערבית. היא סובלנות לפליטים מחליפה את אמנת זכויות האדם, ולמעשה חוזרת אל האפלה האירופית של שנות השלושים והארבעים של המאה העשרים.

למרות המשקל הרב של אירופה בספר, השיר המוצלח ביותר בעיני הוא דווקא השיר הפותח את השער 'שירי משפחה', בעמ' 41; כמו כלל שירי הספר זהו שיר ללא שם: "הפשיזם המשפחתי של רמת גן" היא השורה הפותחת את השיר האמין הזה, המפרק את מוסד המשפחה לנרדכים של כעס, פחד, מאבקי כוח וייאוש, תוך שימוש בדימוי העורב המת המוטל ברחוב, שהמשפחה חולפת על פניו ומתעלמת ממנו.

ספרו הרביעי של יובל גלעד - משורר, מבקר ספרות (וחבר, גילוי נאות), נקרא אירופה ובכך מכוון אל היבשת שהיתה ערש תרבות המערב, כמו גם ההומניזם, הליברליזם, הדמוקרטיה והציונות. אך גם היבשת שהביאה את האנטישמיות, השואה, ונתונה כעת במשבר הגירה, התערערות האיחוד האירופי בעקבות הברקזיט ומשבר כלכלי וערכי מתמשך.

"משפחה היא חיה זוללת", כותב גלעד ומסיים בשורות הנפלאות "הלילה סדין מכסה גופת עורב/ ברחוב רע לב כמעיל עור".

בעיה אחת, החוזרת בשלל שירים בספר, היא קלישאתיות מסוימת. ברוזים באגם אירופאי בשיר אחר, קתדרלה מול בורגר קינג (הנשגב מול ההמוני) בשיר אחר, רכבות כסימנים מעוררי אימה, או משפט כמו "ארמונות רהב ריק". שלושת השירים האחרונים בספר עוסקים באסון האקולוגי המתקרב אלינו בצעדי ענק. גם זו בחירה חריגה בשירה העברית, ונושא שמרבית המשוררים אינם בקיאים בו או שאינם נוטים להגיב אליו; כך שעצם הנגיעה בנושא מעוררת הערכה, אך השירים עצמם אינם חזקים דיים.

שם הספר ומרבית שירי הספר נוגעים בשלל חוויות והיבטים אירופאיים - החל ביד של הילד הפליט הטובע בים ואיש לא מגיע להצילו, כי אירופה לפי גלעד "תמיד היתה/ שטן יפה/ מוסר ארור/ לבוש חליפה/ בבית קפה/ על שפת אגם". המשך בשלל יצירות אמנות, ערים וכלל סממני הדעיכה המוסרית, או אפילו הריקבון המובנים ביבשת אירופה ובתרבותה.

את תפיסת העולם בשירי הספר ביטא גלעד כבר בדבריו על ספריו של מישל וולבק; ביקורת שכתב על הספר המפה והטריטוריה בשנת 2011 קיבלה את הכותרת "אירופה גוססת", ולפי גלעד זו תמה מרכזית בספר ההוא. גם בביקורתו על ספרו של וולבק כניעה שפרסם בשנת 2017 הדגיש גלעד את היותו של הסופר המוערך בעיניו מבקר תקיף וחריף של היבשת הגוססת, המתנוונת.

התפיסה לפיה אירופה מנוונת חוזרת שוב ושוב בספר, כמשפטים שאי אפשר להתבלבל במשמעותם, כמו: "אירופה היא יופי חולה", "שלג נופל על גרמניה/ יורד אטי ויפה/ מנסה להלכין רוע", מינכן/ את מכוערת".

אירופה הוא ספר דק ותמציתי, אך הוא מציג משנה סדורה, של כותב בעל תפיסת עולם מגובשת ומנומקת. זה ספר החורג מהדיון הרווח בשירה העברית הנוגע לרוב רק בסוגיות ישראליות - כיבוש, עדות, הדת היהודית ושלל נושאים הנעשים שחוקים מרב שימוש. יובל גלעד בחר ללכת בנתיב שונה, ולכתוב על המהלכים הגדולים של האנושות - דעיכתה של אירופה, האסון האקולוגי המסתמן והקריסה המתמשכת של מוסד המשפחה.

בשירה העברית של השנים האחרונות ההתייחסויות לשואה ולזיכרונה אינן תופסות מקום ניכר; אמנם מרבית להתייחס לביקורים באירופה, אלא שהתייחסות זו בעיקר נוגעת לסככי מוזיאונים (טוביה ריבנר, למשל, הוא מהמוצלחים בין הכותבים על כך); ומשום כך יש ערך רב בשירים הללו, בביקורת הזאת, בדיון הזה - למעשה, בכעס הזה על אירופה, על הניוון המוסרי והערכי שפשה בערש ההומניזם, הליברליזם, ההשכלה, המודרנה - בלבן של כל מה שיקר לנו כאזרחים במדינה דמוקרטית, כאזרחי העולם וכבני אדם. הפחד הקיומי לאור האוטוריטרינות

אין הרבה כותבים שלהם האומץ לגעת בנושאים הללו, יש עוד פחות מי שיש להם המסוגלות לומר עליהם דבר מה מעניין. לפיכך אירופה הוא יצירה ייחודית, ויש לקוות שתהיה סנונית שתבשר גל חדש של שירה עברית - כזאת שיכולה לומר משהו על העולם, ולא רק על פיסת האדמה הקטנה שבה אנו נמצאים או על מאמר הדעה האחרון בעמוד הדעות של 'הארץ'.